
Liessmann usvědčuje Evropu z nevzdělanosti

Liessmann usvědčuje Evropu z nevzdělanosti



08.03.2010, autor: Petr HLAVÁČEK

Liessmannova kritika současného stavu úrovně vzdělanosti vzbudila v celé Evropě obrovský rozruch.

Liessmann je politicky i akademicky nekorektní a nebojácně si bere na mušku unijně-evropské reformy vzdělávání.

V poválečných časech a vlastně značnou část druhé poloviny 20. století náležely pojmy jako "elita" nebo "elitní vzdělání" do množiny slov poněkud problematických ba odmítaných. Platilo to jak v západní (demokratické), tak ve východní (komunistické) části evropského kontinentu. Západoevropské studentské revolty roku 1968 usilovaly pod heslem rovnosti šancí o otevření univerzitního vzdělávání co nejširším vrstvám obyvatelstva, nastal nebývalý boom zakládání nových univerzit od Velké Británie přes Francii až po Německo.

Právě tehdy se začala v kuloárech vládních úřadů a parlamentů omílat poučka o tom, že rostoucí počet vysokoškolsky vzdělaných jedinců automaticky implikuje růst tzv. hrubého domácího produktu. Tato fáma, již v 70. letech 20. století mnohokrát vyvrácená, se však latentně znovu zjevila v postulátech tzv. boloňského procesu a ve svých deformacích je inovativně zývána právě v České republice a dalších zemích unijní střední Evropy. Výsledkem těchto procesů jsou nivelizace vzdělanosti, proměna tradičních univerzit na masová učiliště, mizení intelektuálních elit, masová produkce vysokoškolsky "vzdělaného" proletariátu bez šance na uplatnění. Povlovný ale o to intenzivnější tlak je vyvíjen především na humanitní vědy, ve střední Evropě zdecimované desítkami let komunistické abnormality.

Kritik útoku na vzdělanost

Jedním z kritiků a britských komentátorů tohoto útoku na vzdělanost a kritické myšlení obecně je rakouský filozof Konrad Paul Liessmann (* 1953), profesor vídeňské univerzity. Jeho kniha *Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění* (2006), která v minulém roce vyšla též česky, se stala skutečným evropským bestsellerem, jakýmsi veřejným "motákem", kolujícím po celé Evropě. Liessmannův text vzbuzuje emoce, je nadšeně přijímán i zatracován. Není se co divit. Vždyť jde o, svého druhu, pamflet akademicky i politicky nekorektní, jenž s jistou dávkou bezohlednosti účtuje s unijně-evropskými reformami vzdělávání, kde pojmová klišé jako "společnost vědění" dostávají pěkně na frak.

Liessmann vědomě navazuje na jinou důležitou knihu druhé poloviny 20. století, totiž na *Teorii polovzdělanosti* Theodora W. Adorna z roku 1959. Ten upozorňoval zejména na úskalí moderních masových médií, která se stávají platformou polovzdělanosti jakožto univerzální "hodnoty" nových (pseudo) elit. Liessmann v úvodu své knihy provokativně konstatuje, že tento společenský obrat je ve skutečnosti mnohem radikálnější: Naším problémem již není polovzdělanost, nýbrž "absence jakékoliv normativní idey vzdělanosti", tedy nevzdělanost. Evropou obchází strašidlo masové univerzity!

Kanta by z univerzity vyhodili

V souvislosti s českými koncepty "měření vědy" v podání Rady pro výzkum, vývoj a inovace nám zní velmi aktuálně a zároveň úsměvně Liessmannovo připomenutí specifické vědecké kariéry filozofa Immanuela Kanta. Předně - Kant vlastně nikdy neopustil svůj rodný pruský Královec a tamější univerzitu, jeho vědecká mobilita byla naprosto nulová. A hned poté, co byl jmenován univerzitním profesorem, přestal na dlouhých deset let publikovat. Z hlediska bodového systému, platného dnes pro česká univerzitní a akademická pracoviště, byl tedy nehorázně podprůměrným vědcem. Jenže, jak Liessmann konstatuje, během těchto deseti let "mlčení" Kant intenzivně promýšlel svou Kritiku čistého rozumu a proto ono desetiletí vlastně patří k nejproduktivnějším fázím v dějinách vědy vůbec.

Tímto příkladem z Kantova života nás Liessmann jistě nechtěl jen pobavit. Je to výzva k vážnému zamyšlení nad fungováním našeho vědeckého života. Vždyť inde odkazuje na důležitou adornoovskou myšlenku, totiž že proces vzdělávání a věda potřebu-jí především dostatek volného času. Liessmann se tak vyjadřuje zcela nediplomaticky, natruc všem "manažerům vědy" i všelijakým klišé o lenosti vědeckých pracovníků a pracovníc.

Ve svých eseích dává Liessmann nepokrytě najevo, že pro evropské univerzity je zničující jak levicové či sociálnědemokratické rovnostářství, tak vypjatě liberální koncepce, degradující univerzitu na učiliště produkující školenou pracovní sílu. A také ona zvláštní hra na "excelenci", již je v knize věnována celá jedna kapitola. Liessmannovi

jde především o zachování univerzity jakožto nedílné součásti veřejného prostoru, která ve své exkluzivitě "posiluje autonomní myšlení a žití mravního subjektu". Právě v opouštění "humanistického konceptu vzdělání", jenž není toliko produktem osvícenství, vidí Liessmann nebezpečí pro evropskou demokracii a svobodu.

Závěrečná kapitola Liessmannovy knihy *Teorie nevzdělanosti* nese apelativní název *Skončeme s reformou vzdělání*. Autor kritizuje celou "reformní frazeologii" současné Evropské unie a především i samotný pojem "reforma", jenž je vlastně jen zvráceným eufemismem pro škrt v univerzitních rozpočtech, snižování počtu pedagogů a pedagožek a plánovaný nárůst studentské masy.

Za exemplárního nepřítel vřech pseudoreformátorů prohlašuje Wilhelma von Humboldta s jeho ideou univerzity. Liessmannovo takřka topografické ohledávání evropského univerzitního prostoru však není staromilským pohledem do minulosti. Jde mu o budoucnost. Proto Liessmann bilancuje, nebere si servítky, přičemž současným reformám a jejich výsledkům je ochoten přiřknout i jisté "kabaretní hodnoty". Například oněm projevům totální multimediality při prezentaci vědy samotnými vědci a vědkyněmi, oně nadvládě power- pointu s nekontrolovatelnou vizualizací banalít vřech odstínů. Liessmann varuje před fanatiky "permanentní reformy", kteří vnášejí na univerzity chaos s nádechem kufkovského světa. Ale rovněž vyslovuje údiv nad nehybností evropské akademické obce. Ne, francouzských či německých studentů a studentek bývá na demonstracích dost a připojují se k nim i profesorské sbory. Liessmanna jen zneklidňuje, že v tomto podivném konfliktu akademická obec nedostatečně užívá svou intelektuální výbavu:

"Zarážející je ovšem pokora, s jakou je tato propaganda všude přijímána a vyznávána. I tam, kde se dá předpokládat intelektuální potenciál, který by umožnil alespoň trochu distancovaný pohled na celkové poměry, triumfuje přizpůsobivost, příslib spolupráce, hloupý strach, že by člověk mohl něco propást nebo přijít pozdě."

Společnost vědění, nebo kontroly?

Má snad Liessmann skutečně pravdu, když se napůl ptá a napůl konstatuje, že v celé oblasti vzdělání nejde vlastně o vytvoření oně vzývané společnosti vědění, nýbrž společnosti kontroly? Má to být tentokrát již definitivní konec univerzity jako jednoho z nejdůležitějších fenoménů evropské civilizace? Zatímco ideologií konce 60. let 20. století byla na tehdejších západoevropských univerzitách "vášnivá kritika", dnes se Liessmann obává, že ji naopak nahradil "vášnivý souhlas", trpné smíření s čímkoliv. Je tomu skutečně tak?

Liessmannův "moták" přímo vybízí k opakovanému čtení, provokuje dialog. V Praze teď budeme mít jedinečnou možnost vést s Liessmannem dialog "naživo". Můžeme se tak společně pokusit o zodpovězení otázky, nakolik jsou svrchu zmiňované myšlenky jen manýrou jednoho středoevropského intelektuála nebo zda představují lakonické odhalení reálného stavu evropské vědy a diagnózu hluboké intelektuální krize evropského kontinentu.

Petr HLAVÁČEK

Autor pracuje v Collegium Europaeum - Výzkumné skupině pro dějiny evropského myšlení Filozofické fakulty UK & Filozofického ústavu AV ČR.

Konrad Paul Liessmann (* 1953) je profesorem na Filozofickém institutu Univerzity Vídeň. Jeho vědecký zájem se soustřeďuje na filosofii 19. a 20. století, filosofii umění a kultury a na estetiku. Je nositelem Rakouské státní ceny. V roce 2007 jej klub vědeckých novinářů Rakouska vyhlásil Vědcem roku 2006. Kromě své vědecké činnosti píše eseje a literární kritiky a komentuje rakouský kulturní život. Jeho kniha *Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění*, vydaná v roce 2006 se stala bestsellerem. Říká v ní nahlas to, co si potichu myslí stovky evropských vědců.